

Substansbruk och kognitiva funktionsnedsättningar

Lena Dahlberg

Leg. psykolog, metodutvecklare

Syfte

- Ge en kort beskrivning av förutsättningar
- Presentera strategier för att möta och påbörja behandling av substansbruk under vårdtiden inom SiS

Förutsättningar för vård enligt LVM

Tvångsvård ska beslutas, om någon till följd av ett fortgående missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningssmedel är i behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk och vårdbehovet inte kan tillgodoses genom socialtjänstlagen eller på något annat sätt och hen till följd av missbruket utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara, löper en uppenbar risk att förstöra sitt liv eller kan befaras att allvarligt skada sig själv eller närstående. (4 § LVM)

Tabell 13. Institutionsvård¹⁾ enligt LVM den 1 november 2020. Antal personer. Kön och ålder.

Table 13. Compulsory treatment on November, 1 2020. Number of people. Gender, age.

Kön	Ålder (år)						
	Totalt	18-24	25-34	35-49	50-64	65-w	
Samtliga		293	61	100	72	49	11
	Kvinnor	105	23	40	27	13	2
	Män	188	38	60	45	36	9
Alkohol		60	0	7	10	33	10
	Kvinnor	15	0	4	2	7	2
	Män	45	0	3	8	26	8
Narkotika		124	42	56	21	5	0
	Kvinnor	44	15	20	8	1	0
	Män	80	27	36	13	4	0
Alkohol och narkotika		82	17	28	27	9	1
	Kvinnor	30	7	9	10	4	0
	Män	52	10	19	17	5	1
Övrigt blandmissbruk		27	2	9	14	2	0
	Kvinnor	16	1	7	7	1	0
	Män	11	1	2	7	1	0

Källa: Statens institutionsstyrelse.

Tabell 13. Institutionsvård¹⁾ enligt LVM den 1 november 2020. Antal personer. Kön och ålder.

Table 13. Compulsory treatment on November, 1 2020. Number of people. Gender, age.

Kön	Ålder (år)						
	Totalt	18-24	25-34	35-49	50-64	65-w	
Samtliga		293	61	100	72	49	11
	Kvinnor	105	23	40	27	13	2
	Män	188	38	60	45	36	9
Alkohol		60	0	7	10	33	10
	Kvinnor	15	0	4	2	7	2
	Män	45	0	3	8	26	8
Narkotika		124	42	56	21	5	0
	Kvinnor	44	15	20	8	1	0
	Män	80	27	36	13	4	0
Alkohol och narkotika		82	17	28	27	9	1
	Kvinnor	30	7	9	10	4	0
	Män	52	10	19	17	5	1
Övrigt blandmissbruk		27	2	9	14	2	0
	Kvinnor	16	1	7	7	1	0
	Män	11	1	2	7	1	0

Källa: Statens institutionsstyrelse.

Hur är det inom SiS - ungdomsvården?

(Statistik från SiS, 2019)

75% av de ungdomar som finns inom SiS har ett substansbruk. Ingen skillnad mellan pojkar och flickor.

För de äldre ungdomarna är siffran närmare 100%, med enstaka undantag.

Mer **kaotisk användning** av droger i yngre åldrar,
man tar vad man kommer över.

Det innebär också ökad risk för dödsfall.

Samsjuklighet inom SiS (Ungdomsvården)

Aktuell kartläggning från 2022:

79 % hade minst en psykiatrisk diagnos.

69% av flickorna hade två eller flera diagnoser.
För pojkarna var siffran 45%.

Var femte flicka hade 4 eller fler diagnoser.

Den vanligaste diagnosen för både flickor och pojkar var ADHD/ADD. Flickor med autism ökar.

Samsjuklighet inom SiS (Missbruksvården)

Aktuell kartläggning från 2022:

I genomsnitt hade varje klient 3 diagnoser.

För män var det något vanligare med depression, ångestsyndrom och antisocialt personlighetssyndrom.

För kvinnor var det vanligare med diagnosticerad PTSD.

När det gäller NPF: ADHD vanligast.

Samsjuklighet inom SiS

Oftast inte antingen eller – utan snarare både och!

*Vad finns i väskan
som bärs genom
livet?*

Svag impuls kontroll
Känslor av ensamhet och tomhet
Bristande tillit till sig själv och andra
Utanförskap, svårt med sociala kontakter
Låg självkänsla

Kärnsymtom:

Sociala interaktioner, uppmärksamhet, impulsivitet/hyperaktivitet osv

Misslyckas med att använda kompensatoriska strategier:

Organisering, planering, hantera undvikanden (skjuta upp, bli distraherad)

Historia av:
misslyckanden,
underprestation,
relationsproblem

Negativa tankar:
låg självkänsla,
"det kommer aldrig att
gå"

Negativa känslor:
depression, ångest, skuld,
skam, ilska

Funktionsnedsättning

Substans	Tidig avhållsamhet	Långtidsverkan efter långtidsbruk
Alkohol	Ångest, oro, tremor, sömnproblem, illamående, ojämn hjärtrytm, balans, förvirring, hallucinationer, ep	Minne, visuospatiala svårigheter (ex svårt att hitta), fysiska skador, stresskänslighet
Cannabis	Irritation, ångest, nedstämdhet, koncentrationssvårigheter, inlärningsproblem	Svårt att planera, nedsättning exekutiva funktioner, tröghet, risk för ökad psykisk ohälsa inkl psykos.
Centralstimulantia	Depression, sömnstörningar, oro, apati, trötthet, ångest, och olika fysiska symtom	Risk för drogutlösta psykoser ökar. Stresskänslighet kvar under flera år, motorisk ryckighet, tandskador, förhöjd risk för stroke. Relativt ofta blir skadorna bestående.
Opioider	Smärta, rädsla, diarré, fryser, rinnande näsa, svårt att koncentrera sig, kramper (tramadol)	Påverkan uppmärksamhet, minne, koncentration, snabbhet, impulskontroll. Läkingsprocess som tar lång tid, men verkar finnas hyfsad chans till återhämtning.
Bensodiazepiner	Förvirring, överklighetskänsla, ångest, magont, dåligt minne, inlärningsproblem, minne, koncentration, kramper	Lång, ibland svår abstinens. Forskning ej överens avseende bestående effekter.

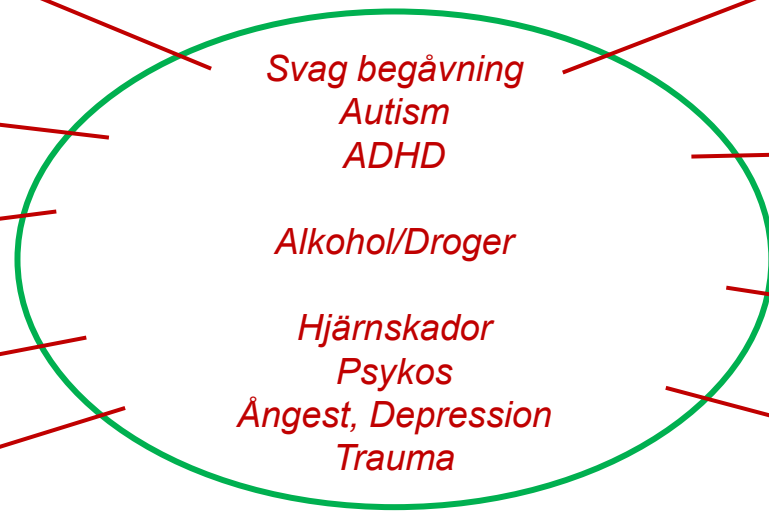
Uppmärksamhet,
Koncentration

Minne

Flexibilitet

Problemlösning

Inläring

Socialt samspel,
förstå sociala
koder

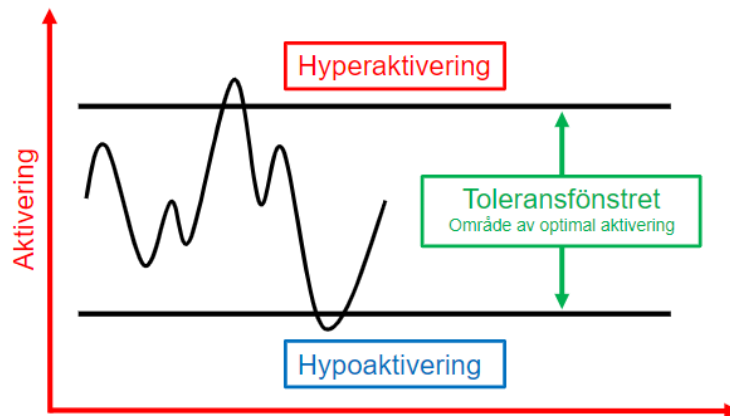
Central koherens,
förstå sammanhang,
konsekvenser

Energivivå

Perception – tolka
sinnesintryck

Hur kan vi börja lägga grunden för förändring?

Toleransfönstret

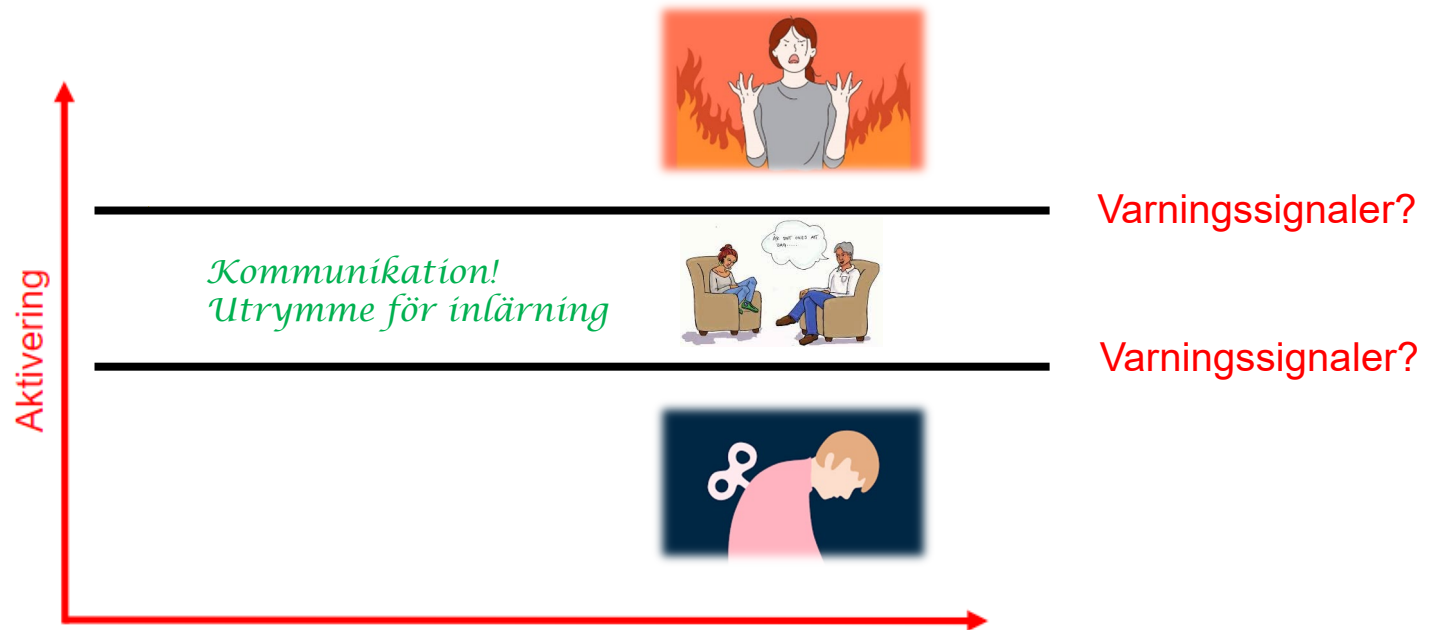
(Efter D. Siegel, 1999)

Stresspåslag, ilska, ångest, utagerande

Här fungerar vi i samspel med omgivningen, kan ta in information, ny kunskap, lyssna, lära

Hopplöshet, trötthet, "säckar ihop", stänger ner

Toleransfönstret

Ta bort krav?
Minska krav?
Erbjuda stöd?

Batterimetforen

Inom SiS:

Inom LVM-vården ska **Återfallsprevention (ÅP)**, **Acceptance and Commitment Training (ACT)** och **Motiverande samtal (MI-samtal)** alltid kunna erbjudas klienten medan insatsen **Ett självständigt liv (ESL)** ska reserveras för klienter med lägre funktionsnivå.

Inom ungdomsvården påverkar institutionens respektive uppdrag, inriktning och vilka barn och ungdomar som utgör målgruppen, vilka program som erbjuds. **Strukturerade MI-samtal samt antingen Adolescent Community Reinforcement Approach (A-CRA) eller ÅP** ska alltid kunna erbjudas en ungdom med missbruksproblematik oavsett var i landet hen placeras.

Riktlinjer för arbete med kunskapsbaserade program (2022)

Återfallsprevention, utifrån KBT och MI

- Lära sig *färdigheter* för att inte behöva återfalla och få växande tilltro till sig själv
- *Utmana och hantera* tankar om drickandets eller drogandets fördelar
- *Komma förbi suget* efter alkohol eller droger
- Bli bättre på att *tacka nej*
- Bli *uppmärksam på risksituationer*
- *Se över vilka man umgås med.* Vilka hjälper? Vilka stjälper?
- *Hitta alternativ*

Lektionerna i SIS manual

Lektion 1 Detta är ÅP och risksituationer för återfall

Lektion 2 Hjärnan, alkohol och narkotika

Lektion 3 Sug efter alkohol och narkotika

Lektion 4 Tankar som ökar risken för återfall

Lektion 5 Olösta problem ökar risk för återfall

Lektion 6 Tjat och påtryckningar

Lektion 7 När livet är i obalans

Lektion 8 Varningssignaler

Lektion 9 Kriser och inledda återfall

Lektion 10 Att använda ÅP

Återfallsprevention

Kan ges enskilt eller i grupp.

Kan ges enligt manual fullt ut, men också i vardagssamtal som enstaka, fokuserade insatser

Lektioner kan delas upp i kortare avsnitt, språket förenklas och mer abstrakta moment väljas bort.

Viktigt att det betyder något för den som deltar.

A-CRA

Förändra inre och yttre faktorer förknippade med missbruket

Bygga upp en nykter livsstil - mer belönande än att bruka

Positiva/konstruktiva beteenden konkurrerar ut
destruktiva/missbruk

Identifiera vilka miljöer som stimulerar drogfritt beteende

Öka engagemang i samhället, relationer, prosociala aktiviteter:
familj, vänner, skola, jobb, hobbies etc.

I den här övningen ska du uppge hur nöjd du är med olika livsområden. När du går igenom listan, ställ dig följande fråga:

Hur nöjd är jag just idag med detta livsområde?

Ringa in det nummer som stämmer in på dig. En högre siffra indikerar att du mer nöjd än en lägre siffra.

Kom ihåg: Du ska uppskatta hur nöjd du är just idag. Försök också att hålla isär de olika livsområdena.

	Helt missnöjd					Helt nöjd				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Cannabisanvändning/ icke användning										
2. Alkohol användning/ icke användning										
3. Annan droganvändning/ icke användning										
4. Relation med partner/flickvän/ pojkvän										
5. Relation med vänner										
6. Familjerelationer										
7. Utbildning										
8. Arbete										
9. Sociala aktiviteter										
10. Fritidsintressen										
11. Personlig vanor (gå upp på morgonen, komma i tid etc)										
12. Rättsliga frågor										
13. Ekonomi										
14. Psykisk hälsa										
15. Kommunikation med andra										
16. Generell tillfredsställelse										
17. Övrigt										

Namn: _____

Datum: _____

2x2 Brainstorma aktiviteter

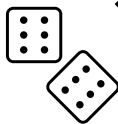
ACRA Sverige

Med pengar tillsammans med andra	Med pengar ensam
Utan pengar med andra	Utan pengar ensam

På SiS/Hemma
Avdelning/Området
Sommar/Vinter

A-CRA på SiS - forskningsprojektet

-Substansbruk
-16-21 år
-LVU och LSU

A-CRA

Sedvanlig vård

Jämför

-Pro-sociala beteenden
-Substansbruk
-Destruktiva beteenden

ESL – Ett Självständigt Liv

ESL inom SiS ska förbehållas klienter med omfattande vårdbehov i form av till exempel påtaglig neuropsykiatrisk problematik, kognitiv funktionsnedsättning och psykiatrisk problematik i kombination med substansbruk.

Ofta en multiproblematik med få fungerande områden i livet.

Svårt i samspel med andra och svårt att föra sin egen talan och få behov identifierade och tillgodosedda.

Social färdighetsträning är central.

ESL

Drömmar och mål
Om sårbarhet och belastning

Medicin

Aktivitetsplanering

Sysselsättning och fritid

Funktionsnedsättningar

Lyssna och konversera

Vardagliga samtal

Vara fysiskt aktiv

Sömn

Ångesthantering

Röster och tankar

Negativa symtom

Hygien och kläder

Mina tidiga varningstecken

Det finns risk för återfall om jag har något av följande varningstecken:

Om jag märker något varningstecken ska jag:

Jag skall också kontakta någon i personalen som känner mig väl som heter:

Namn: _____ Tel: _____

Ytterligare personal jag kan kontakta är:

Namn: _____ Tel: _____

En närstående eller annan person som kan hjälpa till med tidiga varningstecken är:

Namn: _____ Tel: _____

Om jag har varningstecken vill jag att andra personer ska:

ESL

Varje tema ska ägnas flera träffar.

Sessionerna kan variera i längd från tio minuter till en timma, beroende på klientens koncentration och ork.

Deltagande i de 14 temaområdena är behovsstyrt och alla behöver inte delta i samtliga moment.

Det är centralt att programledaren anpassar insats, intensitet och nivå efter klientens funktionsnivå.

Det går att göra skillnad!

Viktigt för att lyckas:

Anpassning i miljö, krav, pedagogik!

Vi behöver kunskap och tid att lära känna individen, bygga relation och förstå förutsättningar och behov.

Samverkan mellan olika aktörer är ett ständigt återkommande tema, men ofta helt avgörande för hur tillvaron utvecklas över tid.

lana.dahlberg2@stat-inst.se